

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

**AL-XORAZMIY NOMIDAGI URGANCH DAVLAT
UNIVERSITETI**

**Pedagogika faqulteti 302-BT va STI guruxi talabasi
Yoldosheva Zaynabning
SOTSIOLOGIYA fanidan
“G`arbiy Evro`pa sotsiologiya maktabi”
mavzusida yozgan**

REFERATI

QABUL QILDI: QUTLIMURATOV SARDOR.

URGANCH-2013

MAVZU: G'ARBIY YEVRIPA SOTSIOLOGIYA MAKTABI.

REJA

- 1. Sotsiologiyaning Yevropada fan sifatida vujudga kelishi.**
- 2. G.Spenser,L.Gumplovich,Z.Freydlarning sotsiologik qarashlari.**
- 3. XIX asr oxiri XX asr boshidagi klassik (mumtoz) sotsiologiya.**

1. Sotsiologiyaning Yevropada fan sifatida vujudga kelishi.

Sotsiologiya tarixi - jamiyat to'g'risidagi tushunchalar va g'oyalarning tadrijiy shakllanganligi evolyutsiyasini ko'rsatib beruvchi fandır.

Sotsiologiyaning fan sifatida vujudga kelishiga doir tadrijiy bosqichlarni O'rganish bizni sotsiologik tafakkur qilish madaniyatiga, uning jamiyat foydasiga ishlata bilishlikka O'rgatadi. Ayniqsa, bu hozirgi vaqtda, O'zbekistonimizning mustaqilligi sharoitida, milliy istiqlool mafkurasini fuqarolar ongiga singdirishda muhimdir. Sotsiologiya tarixi ajdodlarimizning ruhiy qadriyatlari to'g'risidagi inson va insonni O'rab turgan ijtimoiy mavjudlik to'g'risidagi tafakkur tarzlari qanday bo'lganligini ravshan ko'rsatib beradi.

Qadim zamonlardan buyon jamiyatning mavjudligi va rivojlanishi to'g'risidagi bilimlar SHarq va G'arb mutafakkirlari umumfalsafiy g'oyalarining asosiy bilimi sifatida qaralgan. Jamiyat rivoji, siyosat, axloq, fan, din va sanhat muammolari to'g'risidagi ilmiy qarashlar Qadimgi Hindiston, Xitoy, Yunon faylasuflari O'rta Osiyo va Yevropa mutafakkirlari tomonidan aytib O'tilgan.

XVIII asr oxiri va XIX asr boshlarida Yevropadagi sotsiologik dunyoqarash xarakteri va mazmuni mazkur jamiyatdagi ijtimoiy O'zgarishlar bilan izohlanadi. Jamiyatning iqtisodiy va siyosiy hayotida yangi shaklli tuzilmalar paydo bo'ldi. Eski bilimlar O'rnini yangi nazariyalar egallab, falsafiy bilimlarda yangicha yondashuvlar kuchaya boshladi. Xarakterli tomoni shundaki, sotsiologiya yangi pozitiv falsafa tamoyillarini asoslab beruvchi

fan sifatida maydonga chiqdi. Jamiyat tuzilishi to'g'risidagi mavjud falsafiy sholastik g'oyalar tanqidga uchrab, uning O'rniga tabiiy fanlar metodlariga mos keluvchi ijtimoiy tadqiqotlar taklif etila boshlandi.

pozitivizm va pozitiv sotsiologiya asoschisi **Ogyust Kont (1798-1857)** tomonidan yozilgan ishlar orasida 6 jildlik «pozitiv falsafa kursi» va 4 jildlik «pozitiv siyosat tizimi» muhim O'rin egallaydi.

Ijtimoiy fizika yoki sotsiologiya Kont fikricha, ijtimoiy statistik (jamiyatda turg'un bo'lgan tuzilmalar) va ijtimoiy dinamika (ijtimoiy O'zgaruvchanlik jarayoni) dan iborat.

Kontning tushuntirishicha, falsafa va sotsiologiyani pozitiv deb atashning sababi, ular fan mahlumotlariga emas, balki ilmiy kuzatuvlarga asoslanadi. pozitivizmde eng asosiy talab keraksiz tushunchalardan voz kechish hamda tabiiy-ilmiy qarashlarni isbotlovchi

«pozitiv» (ijobiy) ijtimoiy nazariyani yaratishdir.

XIX asr Frantsiyasidagi mavjud siyosiy tushunmovchiliklar, iqtisodiy inqirozlar, ijtimoiy tabaqalashuv jamiyat taraqqiyotini inqilobiy emas, balki mahnaviy O'zgarishlar asosida amalga oshirishni qathiylashtirdi.

Kont tarixni harakatlantiruvchi KUCH insonning ongidir, deb hisoblaydi. Uning nuqtai nazariga qaraganda, teologik ruh, axloqiy va siyosiy g'oyalarni doimo hurmat qilish uchun zarurdir, yahni axloq va siyosat to'g'risidagi savollar diniy ong, diniy qadriyatlar asosida yechilgan.

Fan taraqqiyotining metafizik bosqichida jamiyatdagi asosiy boshqaruv mavqelarini faylasuflar egallab kelganlar. Bu bosqich 1300 yildan 1800 yilgacha bo'lgan davrni O'z ichiga oladi. Bu davr fanning empirik kuzatuv mahlumotlariga mavjudotlarning mohiyatini mavhum tavsiflashi bilan xarakterlanadi.

pozitiv bosqich 1800 yildan boshlanadi. Bu bosqich ilm fan va olimlarning ijtimoiy bilim va boshqaruv nazariyalarining ustuvor mavqeini kasb etuvchi bosqichdir.

Frantsuz olimining xizmati shundaki, sotsiologiya fani dasturlari va metodlarini ilmiy izlanishlar vositasi sifatida aniqlay oladi. Kontning fikriga ko'ra, sotsiologiyaning predmeti - bu ijtimoiy hodisalarning mohiyatidir. Sotsiologiya jamiyat to'g'risidagi tabiiy fanlar metodologiyasiga tayanishi kerak: olimlar kuzatuv, qiyoslash, tarixiy, genetik metodlarni qO'llay bilishi lozim. Ushbu metodlar ichida tarixiy va qiyosiy metodlar keng tarqalgan. Kuzatuv va eksperiment metodlari esa XX asrga kelib qo'llanila boshlandi.

Kontning jamiyat taraqqiyotini muvofiqlashtirish va uni barqarorlashtirish muammolariga bag'ishlangan fikrlari katta ahamiyatga ega. Uning fikricha, jamiyatdagi O'zaro moslik siyosiy, iqtisodiy, mahnaviy, biologik qonuniyatlarga bog'liq bo'lib, turli ijtimoiy tuzumlar birligi va ular O'rtasidagi muvofiqlik hisobiga erishiladi. Fan esa, jamiyatning hamma sohalari O'rtasidagi O'zaro munosabatlarning zaruriy mehyorlarini belgilab beradi.

Kontning tahkidlashicha, jamiyatdagi ijtimoiy muvofiqlik - bu shaxslar va ijtimoiy qatlamlar manfaatlarining bir-biriga mosligidir. Kontning jamiyatni yaxlit organizm sifatida tushunishi, mehnatning ijtimoiy adolat asosida taqsimlanishi, ijtimoiy barqarorlik shartlari va omillari, turli guruh va qatlamlar manfaatlarini moslashtirishda davlat va shaxslarning O'rni to'g'risidagi fikrlari bugungi kunda ham muhimdir¹.

---

¹ Комаров М.С Введение в социологию М. «Наука» 1994.ст-36.

Kontning qarashlarini ingliz olimi - **Gerbert Spenser (1820-1903)** asarlarida O'z rivojini topdi. Spenserning 1862 - 1896 yillarda chop etilgan «Asosiy manbalar» (1862), «Biologiyani yaratilishi» (1864-67), «psixologiyani yaratilishi» (1870-72), «Sotsiologiyani yaratilishi» (1876-96), «Sotsiologiya tadqiqot predmeti sifatida», «Etikaning yaratilishi» (1870-73) kitoblari sotsiologiya tarixida muhim O'rin tutadi.

Spenser Kont izidan borib, sotsiologiya faniga O'zgarib turuvchanlik va «bir maromdagi» evolyutsionizm g'oyasini kiritdi. **Evolyutsiya** - bu oddiy narsa va kuchlarning oddiy ko'payishi yoki kamayishiga olib keluvchi, haqiqiy raqamni, sakrash va tanaffuslar ketma-ketligidan mahrum bo'lgan jarayondir. Spenser tahkidlashicha, istalgan tizimning amal qilish tarzi, ijtimoiy organizmning mehyoriy holati muvozanatidan iboratdir.

Spenserning fikriga ko'ra, istalgan obhektning evolyutsiyasi aloqasizlikdan aloqadorlikka, bir toifalikdan har xil toifalikka, noaniqlikdan aniqlikka bo'lgan davrni O'z ichiga oladi. Muvozanatning buzilishi asnosida yangi evolyutsion jarayonga O'tuvchi inqiroz boshlanadi. Hamma voqea va hodisalar mana shu inqiroz va taraqqiyot tsikli orqali yuz beradi.

Ana shulardan kelib chiqqan holda Spenser sinfiy kurash va revolyutsiyani muvozanatdan og'ish yoki ijtimoiy organizmning kasalligi, deb ehlon qildi. Spenser fikri bo'yicha, sotsiologiyani yaratilishi — bu alohida shaxslarning hoxish va intilishlari, ularning individual jihatlari va subhektiv fikr O'ylariga qaramasdan amalga oshuvchi evolyutsion jarayonlarning umumiy qonuniyatlarini ochib beruvchi, ijtimoiy mavjudlikdir, omillarni O'rganishdan iboratdir.

Spenser sotsiologiyani yaratilishi muhim ijtimoiy ahamiyatga ega ekanligini his etgan holda ijtimoiy bilimning obhektiv murakkabliklarini alohida qayd etadi. Sotsiologik dalillarni, ko'plab mahlumotlarni O'zaro qiyoslash yo'li bilan O'rganish mumkin. Spenser uchun ijtimoiy dalillar - bu evolyutsion jarayonlar namoyon qiladigan mavjudliklardir¹.

Spenser XIX asr sotsiologlari ichida birinchi bo'lib ijtimoiy tizim, ijtimoiy institut, ijtimoiy nazorat terminlarini kiritdi. Ijtimoiy institutlar insonni jamoaviy harakatga kirishga oladigan ijtimoiy mavjudotga aylanishini tahminlaydi.

Spenser ijtimoiy taraqqiyot tahsiri ostida institutlarni bir necha turga bo'ladi:

-oila evolyutsiyasi bosqichlarini ishlab chiquvchi institutlar;

---

¹ История социологии. М. Высшая школа. 1998. ст-52.

- oilaviy munosabatlar O'zgarishini tadqiq etuvchi institutlar;
- urf-odat, anhana, axloq orqali insonlarning kundalik harakatini boshqarishga yO'naltirilgan institutlar;
- jamiyat hamjihatligi va ehtiqliy birligiga tahsir etuvchi diniy institutlar;
- mehnat taqsimlanishi asosida kelib chiquvchi kasb- hunar institutlari.

Spenser jamiyat evolyutsiyasining ikki qutbi deb, jamiyat tuzilishining harbiy va ishlab chiqarish bilan bog'liq tiplarini tan olgan. CHunki, evolyutsiya birinchidan ikkinchisiga O'tish yo'nalishida kechmoqda.

G'arb sotsiologlaridan birinchi bo'lib, G.Spenserning ijtimoiy jarayon va borliq haqidagi g'oyalarini O'rganishga polgpshalik sotsiolog va yurist **Lyudvig Gumplovich** kirishgan edi.

Gumplovich sotsiologiya tamoyilini tushuntirish omili sifatida Spenser tomonidan asoslangan biologik tushunchalarga qarshi chiqdi. Uning tahkidlashicha, sotsiologiyada biologik tushunchalar hech qanday ahamiyatga ega emas, ular faqatgina qiyoslash uchungina xizmat qilishi mumkin, ijtimoiy voqelik xususida esa bilim bera olmaydi.

Gumplovich sotsiologiya obhekti sifatida ijtimoiy guruhlarni olib, voqelikni O'rganishga bag'ishlangan tadqiqot predmeti sifatida, abadiy va O'zgarmas qonunlarga bO'ysunuvchi ijtimoiy guruhlar harakati tizimini qabul qilishni taklif etadi.

Avstriyalik psixolog va sotsiolog **Zigmund Freyd** fanda psixologik nazariyani ishlab chiqish bilan ijtimoiy jarayonlarni anglashning ilgari insoniyat tajribasida 6O'lmagan yo'lini asoslab berdi. Uning tahkidlashicha, inson ruhiyatining ong bilan boshqarilmaydigan qismida instriktiv dahvatlar (hohish-istaklar) hamda xotiradan chiqarilgan fikr g'oyalar mujassamlangan bo'lib, bu qism bilan idora etilishi ong O'rtasida ong oldi maydoni (bu maydonchada idrok, tafakkur, xotira, anglangan O'zlik) joylashgandir.

Ong oldi maydonchasi boshqarilmaydigan sohadagi turli xil dahvatlar, hohish istaklarni ongning idrok etiluvchi qismiga O'tkazishga monelik qilib turadi va O'ziga xos tsenzor vazifasini O'tab boradi. Freydning nuqtai nazariga ko'ra, anglanmagan istaklar hamda progressiv dahvatlar bilan shaxsning madaniy darajasi O'rtasida doimiy qarama-qarshilik yuz berib turadi. Madaniyat, uning fikricha, anglanmagan ong istaklaridan voz kechish asosida yuzaga keladi.

Freyd ijtimoiy jarayonlar va jamoalar mohiyatini ochishda ham **libido**

(xohish, istak, rohatbaxsh narsalarga moyillik) to'g'risidagi tahlilotni yoqlab chiqdi. U ijtimoiy guruhlardagi liderlarning O'rnini tadqiq etib, odamlar muayyan xabarlar atrofida hissiy mayllar, emotsional xohish-istaklar negizida uyushadilar, deb hisoblaydi.

Freyd din va diniy ehtiqodlarni jamoada kuzatiladigan nevrozdan boshqa narsa emas, deb hisoblaydi. Chunki inson ongi O'zidan oldingi ajdodlar boshidan O'tkazgan tarixiy voqealarni ramzlar orqali ifodalab beradi.

Nevrozlarga xos beriluvchanlik va tahsirlanuvchanlik asosida odamlarning turli diniy rasm-rusumlarga amal qilishlari, ularning mohiyatini chuqur anglab yetmasliklari Freyd tomonidan dinni «kollektiv nevroz» deb atashga asos bo'lgan.

Umuman olganda, Freyd nazaricha insonni O'z – O'zini ongli idora qilish, har bir mehyorga qathiy rioya qilish, aql va instinkt bahsida to'g'ri yo'l tanlashga undashi bilan O'zining ijtimoiy qimmatini yo'qotmagan.

1. **XIX asr oxiri va XX asr boshidagi klassik (mumtoz) sotsiologiya.**

XIX asr sotsiologik nazariyalari rivoji sotsiologiyaning hamma tan olgan universal ijtimoiy fanga aylanishiga sharoit yaratib berdi. Bu imkoniyatlarning yaratilishi V. poreto, F. Tyonnis, E. Dyurkgeym, M. Veber, p. Sorokin va boshqa sotsiologlar ijodi bilan bog'liq.

XX asr boshlaridagi Italiyaning eng ko'zga ko'ringan nazariyotchisi **Vilgpfredo poreto (1848-1923)** edi. Uning asosiy ishi hisoblanmish «Umumiy sotsiologiya tartibi» keyinchalik G'arb sotsiologiyasining klassik ijodi namunasi, deb tan olingan.

poreto haqiqiylik, ishonchlilik va ilmiy-empirik tuzilishi jarayonlarini ishlab chiqishga intilgan. Umuman, u ijtimoiy fanlarning barchasi pozitivizm g'oyalariga tayanadi, deb, sotsiologiyani huquq, iqtisod, din tarixi va boshqa ijtimoiy fanlarning sintezi, deb hisoblar edi.

poreto tomonidan ishlab chiqilgan pozitiv yondashuv kontsepsiyasi O'zining mohiyatiga ko'ra metodologik xususiyatga ega bo'lib, bitta maqsadga, yahni ijtimoiy nazariy tadqiqotlarni mafkuraviy mohiyatdan ozod qilishga qaratilgan edi.

poretoning sotsiologik tizimida elitalar nazariyasi muhim O'rin tutadi. Jamiyatning sotsiologik tuzilishini u ikkita katta guruhga bo'ladi: O'qimishli odamlardan iborat elita hamda hissiyotlar va ikkilanishlar

bilan yashovchi boshqariladigan omma-quyi qatlam.

poreto fikri bO'yicha, siyosiy jarayon elitaniig xoqimiyat tepasiga kelishi bilan shartlangan bo'lib, ulardan bittasi jamiyatni boshqariluvchilik imkoniyatlarini yuqotsa, uning O'rnini boshqasi egallaydi. poretoning aytishicha, elitaning O'rin almashish tartiboti istalgan jamiyatning universal qonuniyatlaridan hisoblanadi. Siyosiy elitalarning yashash imkoniyatlariga, ijtimoiy boshqarish huquqini beruvchi siyosiy tuzumga, jamiyatning nechog'li ochiqqligiga bog'liqdir. Boshqaruvchi sinf jamiyatning vertikal moyilligiga tayanib, O'zini jamiyatdagi buzilishlar-degradatsiyadan saqlagan holda, inqiloblarning oldini oladi va doimiy ravishda yangilanib boradi.

XIX asr oxirlarida sotsiologiyadagi pozitiv oqimlar ijtimoiy hayotni tushuntirishda qiyinchiliklarga uchray boshladi. Jamiyatdagi ijtimoiy borliqni bilishda tabiiylik - naturalizm tamoyillari va tabiiy - ilmiy metodlarni qO'llashni man qilishga intilishlar kuchayib ketdi.

pozitiv sotsiologiyaga qarama-qarshi O'larok antipozitivistik yo'nalishdagi sotsiologiya kO'proq Germaniyada keng tarqaldi. Sotsiologiyaning rasmiy maktabi namoyondalariga V. Dilgptey, G. Zimmelgp, F. Tennis kiradi.

KO'zga ko'ringan nemis faylasufi, psixolog va sotsiolog **V.Dilgptey (1833-1911)** fikriga ko'ra, tabiiy fanlar tabiiy jarayonlarning borishi hamda uning inson holatiga qanday tahsir qilishini kuzatib boradi, ijtimoiy gumanitar fanlar esa insonning erkin faoliyati, jamoaviy ishlarini O'rganadi.

U asosiy ehtiborni ruh to'g'risidagi fan nazariy muammolarini ishlab chiqishga qaratdi. Bu yo'nalishda Dilgptey ilmiy faoliyatining natijalaridan biri «tushunuvchi psixologiya» va «tushunuvchi sotsiologiya» ning yaratilishidir. Uning tahkidlashicha, «tushunish» sotsiologiyasining asosiy vazifasi, odamlarning O'tgan davr odamlari hayotini his qilish va shu orqali hayotlar mobaynida hali amalga oshirilmagan faoliyatlar qirralarini topishdan iborat.

Dilgpteyning falsafiy va sotsiologik ijodi mahsuli bo'lgan ijtimoiy mavjudliklar, jarayonlarni bilish, ularni tushunish imkoniyatlari, vazifalari va maqsadlari to'g'risidagi qarashlari keyingi davr sotsiologlari uchun tadqiqot manbai sifatida xizmat qildi.

Nemis sotsiologiya jamiyatning birinchi prezidenti Fredinant Tyonnisni sotsiologiyaning formal - analitik maktabi asoschilaridan biri deyish mumkin.

Tennisning nazariy sotsiologiyasi asosini qarama - qarshi

mohiyatga ega ikkita yechimli - «jamo» va «jamiyat» tashkil qiladi. Tennis fikricha, tarixiy jarayon qarama – qarshi-qarashlardagi odamlarning - jamo va jamiyatdagi birgalikdagi hayotidan iboratdir.

Bu ikkita qarama - qarshi ijtimoiy aloqalarning asosiy manbai sifatida inson erki maydonga chiqadi. «Jamo» ga insonlar O'zlarining tabiiy erklari asosida, «jamiyat» ga esa ratsional erk asosida birlashadilar.

«Jamo»dagi insonlararo munosabatlar tabiiyligi, osoyishtaligi va maromiyligi bilan ajralib turadi. «Jamo» ning bu jihatlari oilaviy - qarindoshchilik munosabatlarida, qO'shnichilik va dO'stlik munosabatlarida, urf-odat, anhana va din orqali amalga oshadi.

«Jamiyat» turidagi munosabatlar turli ko'rinishdagi shartnomalar, savdo munosabatlari va boshqa holatlarda namoyon bo'ladi. Jamiyatdagi aloqalar faqatgina odamlar orasidagi munosabat emas, balki turli guruhlar va tashkilotlar O'rtasidagi munosabatlar hamdir.

Sotsiologiya tarixida **Georg Zimmelgp (1858-1918)** g'oyalarining M. Veber va E. Dyurkgeym g'oyalari kabi XX asr sotsiologiyasi rivojida O'ziga xos O'rni bor.

Zimmelgp, O'zining falsafiy va sotsiologik ijodini ijtimoiy munosabatlar tipologiyasini, analitik va formal sotsiologiyani rivojlantiruvchi anhanalar tahliliga bag'ishlanadi.

Agar Zimmelgp tomonidan asoslangan ijtimoiy hayot shakllarini klassifikatsiya qilishga urinsak, unda ularni quyidagicha ajratish mumkin:

1) ijtimoiy jarayon; 2) ijtimoiy tur; 3) rivojlanish modeli.

Zimmelgp shaharlar demografiyasi, din va ehtiqlar, bilish va boshqalarni sotsiologik tahlil qilish uchun kO'pgina qimmatli g'oyalarni ilgari surdi. Zimmelning g'oyalari zamonaviy sotsiologiyadagi madaniy tanqidiy anhanalarning shakllanishiga kuchli tahsir ko'rsatdi.

Frantsuz sotsiologi **E. Dyurkgeym (1858-1917)** ham Kontga O'xshab sotsiologiya tabiiy fan metodlari asosida ish tutish kerak, deb hisoblaydi. U ijtimoiy faktlar tarkibiga jamoaviy qarashlar, axloqiy hayotning har xil mavjudliklari, anhanalar, urf-odatlar, rasm-rusumlarini kiritgan. Dyurkgeymning fikricha, «ijtimoiy haqiqatga obhektiv yondashishni tahminlab beruvchi asosiy qoida ijtimoiy faktlarga narsa sifatida qaralishidir».

Dyurkgeym qarashlari asosini «sotsiologizm» g'oyasi tashkil etadi. Frantsuz sotsiologi odamlararo ishonchning muhimligini tahkidlab, kishilar yagona umumiy g'oya atrofida birlashishlari lozimligini ehtirol etadi.

E.Dyurkgeymning «ijtimoiy mehnatning taqsimlanishi to'g'risida» deb nomlangan asosiy ishi bevosita «hamjihatlik» muammosini O'rganishga bag'ishlangan. U sotsiologiyaning asosiy vazifasi ijtimoiy integratsiyani tahminlovchi ijtimoiy aloqa va mexanizmlar tabiatini aniqlashdir, deb biladi. Dyurkgeym jamiyat evolyutsiyasini O'rganib, ijtimoiy aloqalarning ikki asosiy turini ajratadi: «mexanik hamjihatlik» va «organik hamjihatlik».

Birinchi turida arxaik jamiyat alohida individlarni O'ziga butunlay buysundirmoqchi bo'ladi. Bunda ijtimoiy hamjihatlik inson axloqini qattiq nazorat qiluvchi diniy ishonch, urf-odat, anhanalar orqali ijtimoiy ongga singdiriladi. Organik hamjihatlik bo'lgan zamonaviy ijtimoiy aloqalarda umuman boshqa narsa kuzatiladi. Bu yerda ijtimoiy birlashuv individlarning iqtisodiy O'zaro aloqalari va mehnat taqsimoti orqali tahminlanadi. Dyurkgeym nuqtai nazaricha, XIX asr kapitalizmiga xos ziddiyatlar mehnatning ijtimoiy taqsimlanishi va turli ijtimoiy salbiy oqibatlar bartaraf etilgan taqdirda O'z-O'zidan hal bo'ladi.

Buyuk nemis mutafakkiri **M. Veber** tomonidan ilgari surilgan bilimlar, g'oyalar, metodologik yondashuv, bilish nazariyasi, ideal tiplar g'oyasi, madaniyat, etika, din sotsiologiyasi haqidagi qarashlari ilmiy jamoatchilik tomonidan ehtirol etilgan. Uning fikricha, sotsiologiya ijtimoiy tarixiy faoliyatlarning subhektiv sohalarini hisobga olish, voqelikni ilmiy metodologiya talablariga mos ravishda obhektiv va empirik jihatdan tadqiq etish imkoniyatlarini yuzaga chiqarish mumkin. Sotsiologiya, Veber tahkidlashicha, ijtimoiy fanlar orasida shunday O'rin tutishi lozimki, uning asosiy vazifasi – insonning ijtimoiy hulqi mohiyati va ahamiyatini tushunish, jamiyat rivojiga sabab bo'lgan qonunlar yechimini ko'rsatib berishdan iborat bo'ladi. Inson hulqini talqin qilish metodiga Maks Veber tomonidan qanchalik katta ahamiyat berilganligiga qarab uning sotsiologiyasini ko'pincha tushunuvchi yoki «interpretativ» sotsiologiya deb ham atashadi.

M. Veber ijtimoiy harakatlar yoki xulqning 4 ta asosiy turini ajratadi:

- 1) mablag' topishni maqsad qilgan harakatlar - oqilona (ratsional) maqsadli;
- 2) muayyan qadriyatlar tahsirida (diniy, axloqiy va boshqa) sodir etiluvchi harakatlar - oqilona (ratsional);
- 3) odamlarning immutsional reaksiyasiga asoslangan affektiv harakatlar;
- 4) anhana va urf - odatlarga qaratilgan anhanaviy harakatlar.

Adabiyotlar

1. Karimov I.A. Barkamol avlod orzusi T., «SHarq» 1999
2. Karimov I.A. Milliy istiqlol mafkurasi T., «O'zbekiston» 2000
3. Karimov I.A. Ozod vo obod Votan, erkin va farovon hayot-pirovard maqsadimiz T., «O'zbekiston» 2000
4. Karimov I.A. Bizning bosh maqsadimiz jamiyatni demokratlashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh etishdir. Oliy Majlis senati va Qonunchilik palatasining qo'shma majlisidagi ma'ruza. «Xalq so'zi» 2005 yil 29 yanvar.
5. Karimov I.A. Erishilgan yutuqlarni mustahkamlab, yangi marralar sari izchil harakat qilishimiz lozim. «Xalq so'zi» 2006 yil 11 fevral.
6. Karimov I.A. Jamiyatimiz mafkurasi halqni-halq, millatni-millat qilishga xizmat qilsin, «Tafakkur». 1998. №5.
7. Karimov I.A. Donishmand xalqimizning mustahkam irodasiga ishonaman. «Fidokor» 2000. iyun.
8. Karimov I.A. Fan Vatan ravnaqiga xizmat etsin. T.2.T.,1996.
9. Karimov I.A. YUksak ma'naviyat – yengilmas kuch. T. 2008.
10. Karimov I.A. Jahon moliyaviy-iqtisodiy inqirozi, O'zbekiston sharoitida uni bartaraf etishning yo'llari va choralari. T.2009.
11. Aliqoriev N.S. va boshqalar. Umumiy sotsiologiya T., ToshDU. 1999 y.
12. Bekmuradov M. Sotsiologiya asoslari T., «Fan» 1994 y.
13. Bekmatov A. Sotsiologiyaga kirish, Andijon. 1995 y.
14. Xolbekov A. Idivov U. Sotsiologiya Lug'at T., «Ibn Sino» 1999 y.
15. Bekmuradov M. Ota-Mirzaev O. Aliqoriev N. va boshqalar. Sotsiologiya T., 2000
16. E Giddens. Sotsiologiya. T., «SHarq», 2002.
17. Sotsiologiya. O'quv qo'llanma. T., 2002.
18. Sotsiologiya. Ma'ruzalar matni. UrDU 2003.